

lanmadan önceki oturumda alınan kararların zabıtları imzalanır, ilgili nâzır bulunmadıkça kendi dairesine ait evrak günde alınır görüşülemezdi. Mazeretli olarak meclise katılamayan üyeler alınan kararların zabıtlarını imzalamak zorundaydı. Üyelerin mecliste fikir beyan edebilmeleri için sadrazamdan izin almaları gerekiyordu. Meclis kararlarından önemlileri mazbatayla padişahın iradesine sunulur, iradeye gerek olmayanlarsa Sadâret Mektubî Kalemî'nde kaleme alınan bir yazıyla ilgili makama bildirilerek icra süreci başlatılırdı. İstikraz akdi, savaş veya barış kararı, sıkıyönetim ilânı, kara ve deniz kuvvetlerinin tamamen veya kısmen teyakkuza geçirilmesi veya cepheye sevkî, Meclis-i Umûmî'nin kapalı olduğu dönemde geçici kanun çıkarılması, bütçe dışı olağan üstü harcama yapılması, imtiyazat, mukavelât veya devlet daireleri için düzenleme yapılması, anlaşma hükümleri veya yabancı devletlerle ortaya çıkan siyasî sorunlar gibi konular mazbatayla, bunların dışındaki mühim hususlar sadrazamın tezkiresiyle padişahın onayına sunulurdu.

İç tüzükte meclisin yazı işleri de düzenlendi. Âmedci müzakereleri zaptetmekle, sadâret mektupçusu müzakere edilecek evrakı okumak ve gündemi hazırlamakla; âmedci yardımcısı ve birkaç kâtip meclisin yazı işlerini yürütmekle görevlendirildi. Meclis zabıtnâmeleri Âmedî Kalemî'nde saklanmakta, meclise havale edilen evrak, gerektiğinde kolayca bulunabilmesi için müteselsil numaralarla bir deftere kaydedilmekteydi.

1912'de iç tüzük değiştirilerek meclisin ele alacağı hususlarla yazı işleri yeniden düzenlendi. Meclisin görüşeceği konular genel siyasete dair meseleler, anayasa gereği vükelânın ortak sorumluluğunu gerektiren işler ve anayasa dışındaki diğer kanunların meclise yüklediği görevler olmak üzere üç grupta toplandı. Nâzırlar, ancak genel siyasete dair hususların meclis gündemine alınmasını teklif edebilirdi. Ayrıca bunun gerekçelerini ve kendi mütalaalarını yazılı olarak sadârete bildirmeleri lâzımdı. Bu üç grubun dışında olup padişahın onayını gerektiren hususlar nâzırlar, sadrazam ve padişahın ortak imzalarıyla yürürlüğe konur ve ilmiyeye dair meseleler şeyhülislâm vasıtasıyla padişaha arz edilirdi. Meclis kararlarından padişahın onayını gerektirenlerin yine mazbatayla arz edilmesi ve düzenlenecek olan irâde-i seniyye lâyhalarının meclis üyelerince imzalanması şarttı.

Meclis, kuruluşundan 4 Kasım 1922'de son sadrazam Ahmed Tevfik Paşa'nın istifası etmesine kadar varlığını ve faaliyetlerini kesintisiz sürdürdü. Osmanlı devlet geleneğinde meclis halkla mâbeyin, yani padişahlık makamı arasında bir perde vazifesi görürdü. Diğer bir ifadeyle yönetimin halkın hoşuna giden icraatları padişaha, başarısız uygulamaları ise meclise ve sadrazama hamledilir, böylece başarısız icraatlarda vekillerden biri veya birkaçı yahut sadrazam görevden alınarak padişaha gelebilecek tepkiler önlenmiş olurdu (Cevdet, IV, 151).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Y.A.HUS, nr. 446/73, 251/151; BA, Y. PRK. BŞK, nr. 11/45, 11/55, 67/5; *Düstur*, Birinci tertib, İstanbul 1289, I, 16; İkinci tertib, İstanbul 1329-31, I, 62-64, 143-145; II, 61-64; IV, 547-548; Abdurrahman Şeref, *Târîh-i Devlet-i Osmâniyye*, İstanbul 1309, II, 444; Cevdet, *Tezâkir*, I, 17-18; IV, 151; *Mir'ât-ı Hakikat* (Miroğlu), s. 161-162, 510, 567; Lütfî Simâvî, *Osmanlı Sarayının Son Günleri* (s.nşr. Şemsettin Kutlu), İstanbul, ts. (Hürriyet Yayınları), s. 105-106; Asaf Tugay, *İbret: Abdülhamid'e Verilen Journaler ve Journalciler*, İstanbul 1962, s. 32, 35; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1976, VI, 117-119; Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklârim*, Ankara 1984, s. 11-12, 50-51; Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1990, s. 24, 56, 365, 398; Ali Akıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform 1836-1855*, İstanbul 1993, s. 58, 179-185; C. V. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform: Bâbü'lî 1789-1922* (trc. İzzet Akyol – Latif Boyacı), İstanbul 1994, s. 147-148, 207-209, 259-260.

ALİ AKYILDIZ

MECLİSİ, Muhammed Bâkır

(محمد باقر المجلسی)

Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî
b. Maksûd Ali el-Meclisî
(ö. 1110/1698-99 [?])

Şîî âlim ve müellifi.

1037'de (1627) İsfahan'da doğdu. Allâme Meclisî ve Meclisî-i Sâni olarak da bilinir. Şah İsmâil zamanında Lübnan'ın Cebeliâmil bölgesinden İran'a gelip yerleşen ve din ilimleriyle meşgul olan bir aileye mensuptur. Meclisî-i Evvel diye anılan babası Muhammed Takî dönemin âlimlerindendi. Dedesi, şiirleri ve güzel konuşmasından dolayı meclislerde aranan, bu sebeple Meclisî mahlası ile tanınan Maksûd Ali'dir. Muhammed Bâkır başta babası olmak üzere sayıları yirmi bire ulaşan âlimlerden öğrenim gördü (Hüseyin en-Nûrî, II, 76-82; Kays Âl-i Kays, III, 485-487). Tahsilini tamamladık-

tan sonra ders verme ve eser yazma faaliyetine yöneldi, çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Talebelerinden kırk dokuzunun biyografisine yer veren bazı araştırmalar yanında (meselâ bk. Hüseyin en-Nûrî, II, 82-104; Kays Âl-i Kays, III, 488-492) ölümünün 300. yılı münasebetiyle Seyyid Ahmed el-Hüseyinî tarafından yapılan bir çalışmada öğrencilerinin 274'e ulaştığı belirtilerek bunların biyografileri verilmiştir (*Telâmizetü'l-âllâme el-Meclisî*, tür.yer.). Öğretim hayatının belli bir noktasına geldiğinde ilminin bir muhasebesini yapan Meclisî, Kur'an'ın anlaşılabilmesi için en önemli kaynak olarak hadisleri ve özellikle imamlara ait haberleri gördüğünden bunları tesbite ve incelemeye başladı. Eserlerini Arapça yanında daha çok Farsça yazan Meclisî'nin amacı, Hz. Peygamber'in ve imamların söz ve haberlerini Arapça bilmeyen geniş Şîî halk tabakasına ulaştırmaktı.

Safevî şahlarından bilhassa Süleyman ve Hüseyin'le yakın ilişkiler kuran Meclisî, eserlerini ve özellikle *Bihârü'l-envâr*'ı telif ederken onlardan önemli ölçüde malî destek sağladı. Bundan dolayı adı geçen iki hükümdar için aşırıya kaçan övgü ifadeleri kullandı (*Hayâtü'l-kulûb*, I, 3; *Zâdü'l-me'âd*, s. 2-3) ve eserlerinin bir kısmını onlara ithaf etti. 1098 (1686-87) yılında Şah Süleyman tarafından şeyhülislâmlığa getirilen Meclisî, bütün işleri din adamlarına bırakan Hüseyin Şah'ın tahta geçmesiyle (1106/1694-95) mollabaşı unvanını aldı. Böylece en yüksek dinî ve ilmi makama ulaşarak İsfahan'da cuma imamlığı yaptı, bu görevde bulunduğu süre içinde hukukî dava ve muameleleri bizzat yürüttü. Bu arada kendisine karşı çıkan muhaliflerini bid'atçılık ve inançsızlıkla suçlayarak sindirmek için gücünü ve nüfuzunu kullanmaktan çekinmedi. Ancak Şîî olmayanların devlet tarafından takibe uğraması halk arasında huzursuzluğa sebep oldu. Emir bi'l-ma'rûf nehiy anî'l-münker faaliyetlerini de yöneten Meclisî, tasavvufa karşı olması dolayısıyla bazı sûfîlerle mücadelesi yanında İsfahan'daki Hindu putlarının kırılması için emir verdi (İbn Usfûr el-Bahrânî, s. 55; Hüseyin en-Nûrî, II, 17-20). Hüseyin Şah zamanda bulunduğu dört yıllık görevi esnasında İran'ın gerçek yöneticisi olarak Sünnîler'e karşı oldukça sıkı bir dinî politika ve baskı uyguladı. Bu tutumu büyük ihtimalle Afganlılar'ın İran'ı istilâsını (1135/1722-23) çabuklaştırmıştır. Meclisî, *Hakku'l-yâkin* adlı eserini Sünnî kıyımının had safhaya ulaştığı bir dönemde kaleme aldı; burada

Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın münafık, kâfir ve Allah'ın lânetine müstahak kimseler olduğunu ilân etti (s. 154-278, 519, ayrıca bk. tür.yer.). Şîa'nın Ahbârî grubuna hiçbir şekilde karşı çıkmadığı gibi Muhammed Emin Esterâbâdî'yi de zaman zaman övmekten geri kalmadı. Muhammed Bâkir el-Meclisî 1110 (1698-99) veya (1111/1699-1700) yılında İsfahan'da vefat etti ve orada defnedildi.

Özellikle Sünnîlik ve kendi muhalifleri konusunda taassubu bir yana bırakılırsa Meclisî'nin gayretleri neticesinde İsnâa-şeriyye Şîası'nın kültürü ve hadis bilgisi önemli bir gelişme kaydetmiştir. Onun öğretileri idareciler ve Şîi cemaati üzerinde büyük etki meydana getirmiştir. Hükümdarlara yakınlığı dolayısıyla onların hukukunu korumayı da ihmal etmeyen Meclisî, Şîa toplumunun yöneticilerine karşı itaatli davranılması gerektiğini bilhassa vurgulamıştır. Ona göre hükümdarlara itaat etmeyen gerçek anlamda Allah'a da itaat etmemiş sayılır, zira onların kalpleri Allah'ın tasarrufundadır; zalim olanlarına bile hürmet etmeli, zararlarından kurtulmak için takıyyeye başvurmalıdır ('Aynü'l-hayât, s. 560-567). Meclisî'nin imamin gaybeti dolayısıyla kılınmayan cuma namazlarını bizzat kıldırması büyük ihtimalle hükümdarlar hakkındaki bu düşüncesine dayanmaktadır. Cuma namazı konusundaki uygulaması çağdaşlarından Abdülhay Kâşânî tarafından eleştirilmiş (Hânsârî, II, 131), Mîr Levhî de onu bazı hadislerin anlamını değiştirmekle itham etmiştir. Meclisî'den sonra öğretilerini uygulayan önemli âlimler arasında Şeyh Murtaza Ensârî hükümdarlara karşı gerekli kurallara uyan, Âgâ-yı Neceff diye bilinen Muhammed Taki İsfahânî de İran'daki dinî azınlıklar üzerinde baskı uygulayanlara örnek olarak gösterilmektedir.

Eserleri. 1. *Bihârü'l-envâr**. Meclisî'ye asıl şöhretini sağlayan en önemli çalışması olup Şîi-İmâmî rivayetlerin tamamını içeren Arapça bir kitaptır. 400 civarında Şîi eserinden yararlanılarak kaleme alınan ve birçok Sünnî âlimin eserine de atıflar yapılan *Bihârü'l-envâr* XIII. (XIX.) yüzyıl başlarından itibaren basılmaya başlanmış ve üzerinde muhtelif çalışmalar yapılmıştır. 2. *Mir'âtü'l-ukûl fî şerhi ahbârî âli'r-resûl*. Küleynî'nin *el-Kâfî* adlı eserinin usul, fûrû ve ravza bölümlerinin şerhidir. *el-Kâfî* şerhleri içinde en iyilerinden sayılan eser taş baskısından sonra (Tahran, ts.) Murtazâ el-Askerî'nin

mukaddimesiyle birlikte neşredilmiş (Tahran 1401/1981), ardından Ali el-Âhundî'nin tashihiyle yayımlanmıştır (Tahran 1409). 3. *el-İ'tikâdât* (nşr. Mehdî er-Recâî, İsfahan 1409). 4. *'Akâ'idü'l-İslâm*. Sâlim el-Kâzımî el-Bağdâdî tarafından şerhedilip yayımlanmıştır (baskı yeri yok, Dârü'l-hidâye, 1993). 5. *Hakku'l yakîn*. Tevhid, nübüvvet, imâmet, adl ve meâd konularını içeren 31.000 beyitlik Farsça bir eserdir (Tahran 1241, 1248, 1259, 1305). 6. *Kitâbü'l-Bedâ'*. Son kısmı *Bihârü'l-envâr*'a aktarılan bu çalışma Şîa'daki bedâ inancıyla ilgilidir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, III, 54). 7. *Rec'at*. On ikinci imam Muhammed el-Mehdî el-Muntazar'ın geri dönüp dünyayı ıslah edeceği inancını işleyen eseri bir mukaddime ilâvesi, tashih ve hâşiyelerle birlikte Ebû Zer Bîdâr neşretmiştir (Tahran 1367 hş./1988). 8. *Melâzû'l-ahyâr fî fehmî Tehzîbi'l-ahbâr*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin ahkâm hadislerini ihtiva eden *Tehzîbü'l-ahkâm* adlı eseri üzerine yazılmış 50.000 beyitlik bir şerh olup Mehdî er-Recâî tarafından yayımlanmıştır (Kum 1406/1985-86). 9. *Zâdü'l-me'âd*. Sünnet olarak kabul edilen hususları ele alan ve pek çok baskısı yapılan 15.000 beyitlik bir eserdir (baskıları için bk. Hânâbâ, II, 2740-2743). 10. *Hudûd ve Kışâş ve Diyât* (Kum, ts.). 11. *Tuhfetü'z-zâ'ir*. Ziyaret mahalleri ve ziyaret âdâbını on iki babda anlatan Farsça bir eserdir (Tahran 1261, 1273, 1274, 1281, 1300, 1312, 1313, 1314). 12. *Ecvibetü'l-mesâ'il-i-Hindiyye*. Meclisî'nin, kardeşi Abdullah b. Muhammed Taki'nin Hindistan'dan gönderdiği sorulara verdiği cevapları ihtiva eder (nşr. Mehdî er-Recâî, Kum 1411). 13. *'Aynü'l-hayât*. Hz. Peygamber'in Ebû Zer el-Gıfârî'ye vasiyetinin Farsça şerhi olup çok sayıda baskısı vardır (Leknev 1268, 1304; Tahran 1278, 1280, 1373, 1376). Eserin müellif tarafından nazma çekilmiş 3000 beyitlik *Mişkâtü'l-envâr* adlı muhtasarı da yayımlanmıştır (Tebriz 1308; Bombay-Tahran 1311). 14. *Hayâtü'l-kulûb*. Peygamberler ve imamların tarihiyle ilgili üç ciltlik bir eserdir (Tebriz 1241, 1307; Tahran 1261, 1290, 1303, 1313, 1321; diğer baskıları için bk. Hânâbâ, II, 1827-1829). Kitabın Resûl-i Ekrem'in hayatını anlatan cildini J. L. Merrick *The Life and Religion of Muhammed* adıyla İngilizce'ye çevirerek neşretmiştir (Boston 1850). Bu tercümenin bazı tashihlerle tıpkı basımını Zahra Trust gerçekleştirmiştir (Teksas-San Antonio, 1982). 15. *Tezkiretü'l-e'imme yâ*

E'imme-i Ma'sûmîn. Hz. Peygamber'in ve Fâtıma'nın kısa biyografileriyle on iki imamin hayat hikâyesini içeren bu Farsça eser Neşr-i Mevlânâ serisi içinde yayımlanmıştır (Tahran, ts.). 16. *Cild'ü'l-uyûn*. Mâsum imamların uğradığı felâketleri mâsumların sayısına uygun olarak on dört babda anlatan bir eserdir (Tahran 1240, 1262, 1276; Necef 1353, diğer baskıları için bk. Hânâbâ, II, 1567-1568). 17. *Şerhu Nehci'l-belâğa. Bihârü'l-envâr*'dan alınarak Ali Ensârîyân tarafından düzenlenmiştir (Tahran 1408/1988; Meclisî'nin bu eserleri ve diğer çalışmaları hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed b. Ali el-Erdebîlî el-Garavî, II, 78-79; Hüseyin en-Nûrî, II, 37-53; Kays Âl-i Kays, III, 494-512; Ali b. Ahmed er-Reştî, sy. 38 [1341], s. 203-210).

Meclisî'nin eserleri, gerek kendi hayatında gerekse sonraki dönemlerde Şîi âlimleri tarafından eleştirilmiştir. Eleştiri konularından biri çelişkili rivayetlere yer vermesidir. Müellif kitaplarında sahih rivayetleri sahih olmayandan ayırmayı ihmal etmiş yahut bunu okuyucuya bırakmış, konuyla ilgili görüşlerini belirtmemiş, bazı haberlerin mezhebe muhalif olduğunu, itibar edilmemesi gerektiğini söylemekle yetinmiştir. Birbirine aykırı rivayetleri tevcih veya te'vil eden yahut aralarındaki zıtlığı gidermeyi amaçlayan ifadelerle hadis veya haberin sıhhati ve kabulü için verilen bilgiler kendisine ait değildir. Eserlerinin sayı bakımından çok olması müellife bir üstünlük ve şöhret sağlamışsa da çalışmaları düzenlenmeye muhtaçtır. Müellifin, kitaplarına doğru yanlış her şeyi alması, açıklamalarının çoğunun aceleyle gelip faydasız ve şüpheye düşürücü nitelikte olması çalışmalarının değerini düşürmektedir. Meclisî hakkında Şîa'nın mübâlağası ifade ve övgülerinin de bir çeşit taassuba dayandığı kabul edilmektedir (*A'yânü's-Şî'a*, IX, 183). Müellifin düşüncelerinde tutarsız olduğu iddiaları yanında (*Ma'sûm Ali Şah*, I, 279 vd.) kitaplarında mâsum insanları aşağılaması sebebiyle Şîa'nın imâmet anlayışına güvenin kalmayacağı da belirtilmiştir (Ali Şeriatî, s. 156).

BİBLİYOGRAFYA :

Meclisî, *Hayâtü'l-kulûb*, Tahran 1869, I, 3; a.mlf., *Zâdü'l-me'âd*, Tahran 1903, s. 2-3; a.mlf., *'Aynü'l-hayât*, Tahran 1952, s. 4, 560-567; a.mlf., *Hakku'l-yakîn*, Tahran 1968, s. 154-278, 519, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Bihârü'l-envâr*, Beyrut 1403/1983, I, 1-5; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ' ve hiyâzü'l-fuzalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, V, 39-40; İbn Ufûr el-Bahrânî, *Lû'lü'tü'l-Bah-*

reyn, Necef, ts., s. 55; Hânsârî, *Rauzâtü'l-cennât*, II, 78-93, 131; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şafak), III, 455; Browne, *LHP*, IV, 120, 381-404, 409, 417; L. Lockhard, *The Fall of Safavid Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, Cambridge 1958, s. 3-4, 6; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâîk*, I, 279 vd.; Hânâbâ, *Fihrist*, I-V, tür.yer.; Muhammed b. Ali el-Erdebîlî el-Garavî, *Câmî'u'r-ruvât*, Beyrut 1403/1983, II, 78-79; Hüseyin en-Nûrî, *el-Feyzû'l-kudsî fi tercemeti'l'allâme el-Meclisî* (Meclisî, *Biḥârü'l-envâr* içinde), II, 2-199; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1403/1983, III, 147-152; A'yânü's-Şî'a, IX, 182-184; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, tür.yer.; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, III, 484-512; Ali el-Fâzîl Kâinî en-Necefi, *Mu'cemü mü'elliḫi's-Şî'a*, Kum 1405, s. 384; Seyyid Ahmed el-Hüseyinî, *Telâzimetü'l'allâme el-Meclisî*, Kum 1410, tür.yer.; Ali Şeriatî, *Ali Şî'ası Safevî Şîası* (trc. Artinli - Feyzullah), İstanbul 1990, s. 156; Ali b. Ahmed er-Reştî, "Fihrist-i Taşnîfât ve Te'lîfât-ı Mevlânâ Ahmed Muhammed Bâkır Meclisî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, sy. 38, Tahran 1341, s. 203-210; Abdül-Hadi Hairî, "Maḏilisi, Mulla Muḥammad Bâkır", *EP* (İng.), V, 1086-1088; E. Kohlberg, "Majlisi", *ERE*, IX, 141-142; Michel M. Mazzaoui, "Majlisi, Muhammad Baqir", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 27-28.

MUSTAFA ÖZ

MECLİSÎ, Muhammed Taki

(محمد تقي المجلسی)

Muhammed Taki b. Maksûd Ali el-Meclisî-i Evvel el-İsfahânî el-Âmilî (ö. 1070/1659)

Şîî âlim ve müellifi.

1003 (1594) yılında İsfahan'da dünyaya geldi. Doğum yerine nisbetle İsfahânî, aile büyüklerinin geldiği bölgeye izâfeten Âmilî diye anılır. İnsanlarla kolay anlaşır çevresinde sohbetler gerçekleştirildiği için Meclisî lakabıyla meşhur olmuş, soyundan gelenler de aynı lakapla zikredilmektedir (Abbas el-Kummî, III, 151). Şîa'nın en hacimli hadis kaynağı *Biḥârü'l-envâr*'ın müellifi oğlu Muhammed el-Bâkır'dan ayrılması için kendisine Meclisî-i Evvel denilmiştir. İlimle meşgul olan bir aileden gelmektedir. Soyu baba tarafından *Hil-yetü'l-evliyâ* adlı eserin müellifi Ebû Nuaym el-İsfahânî'ye, anne tarafından Cebeliâmil'in büyük müctehidlerinden Derviş Muhammed b. Hasan el-Âmilî'ye dayanır.

Meclisî başta Bahâeddin el-Âmilî, Abdullah et-Tüsterî ve İshak el-Esterâbâdî olmak üzere devrin önde gelen âlimlerinden ders aldı. Kısa zamanda tefsir, hadis, fıkıh ve ricâl gibi alanlarda yetişerek dö-

nemin seçkin simalarından biri haline geldi (Hânsârî, II, 120). Hayatını genellikle yetiştirdiği muhitte geçiren Meclisî zaman zaman Kûfe, Meşhed, Kerbelâ gibi Şîa merkezlerine seyahat etti.

İlmî faaliyetleri yanında devlet idarecilerine de yakın olmaya çalışan Meclisî, özellikle Safevî Hükümdarı Şah II. Abbas ile iyi münasebetler kurarak yazdığı eseri ona ithaf etti (aş. bk). Onun kaynaklarda belirtilen en önemli özelliklerden biri İsfahan'da cuma imamlığı vazifesine getirilmiş olmasıdır. Bu görev kendisine hocası Bahâeddin el-Âmilî'nin vefatının ardından verildiğine göre göreve başlama tarihi 1031 (1622) yılından sonra olmalıdır.

Hayatının önemli bölümünü Hz. Peygamber'den ve on iki imamdan nakledilen rivayetleri derlemeye ve eser telifine ayıran Meclisî İsfahan'da vefat etti. Kaynaklarda, çocukları arasında hadis derleme yolunda babasının izini takip eden ve zamanla onu çok aşarak Şîa'nın en büyük hadis külliyyatını meydana getiren Muhammed Bâkır el-Meclisî ile kızlarından Muhammed Sâlih el-Mâzenderânî'nin eşi bilhassa zikredilmektedir (a.g.e., II, 118).

Meclisî tefsir, fıkıh ve tasavvuf gibi ilimlerle meşgul olmuşsa da onun yoğunlaştığı temel alan hadis ilmi olmuştur. Kaynaklarda kendisinden Safevîler döneminde imamlardan nakledilen rivayetleri neşreden ilk âlim olarak söz edilir. Meclisî rivayetleri derlemekle kalmamış, bunların halka yansımalarına da büyük önem vermiştir. Şîa'nın dört temel hadis külliyyatından ikisine dair yazdığı şerhlerle de bunu göstermiştir. Şîî geleneğinde iki ayrı ekol olarak gelişen Ahbârî ve Usûlî ayrımından ilkinde mensup olan Meclisî, Kur'an'ın ancak imamlardan nakledilen rivayetlerle (ahbâr) anlaşılabilceğini, imamların yaşadıkları dönemde olduğu gibi gaybet döneminde de kendilerinden menkul haberlerin yeterli olacağını, aklî istidlâllere dayalı ihtihadlara gerek olmadığını belirtmiştir (Uyar, s. 226). Tasavvufa da ilgi duyan ve *Teşvîku's-sâlikîn* adlı bir eser yazan Meclisî diğer bazı kitaplarında da tasavvufi yorumlara yer vermiş, birtakım menkıbe, kerâmet ve rüyalarından söz etmiştir. Onun özellikle *Levâmî* adlı eserinde sûfî motifler üzerinde durulmaktadır. Ancak tasavvufu sapıklık olarak gören oğlu Muhammed el-Bâkır babasının tasavvufu uzak olduğunu iddia etmiş, onun görünüşte tasavvufa yakın olma-

sının tasavvufu benimsemesinden değil sûfliği daha yakından tanıyıp yanlış taraflarını eleştirme amacından kaynaklandığını ileri sürmüştür (İbn Uşfûr el-Bahrânî, s. 60).

Eserleri. 1. *el-Levâmî'u'l-kudsîyye*. Şîa'nın dört temel hadis külliyyatından biri olan İbn Bâbeveyh Şeyh Sadûk'un *Men lâ yahḏuruhü'l-fâkih* adlı eserinin Farsça şerhidir. Meclisî bu çalışmayı Sâhibkürân lakabıyla da anılan Şah Abbas'a ithaf etmiş ve ismini *Levâmî'u Sâhibkürânî* şeklinde değiştirmiştir (Tahran 1324, muhtevası ve nüshaları için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, XVIII, 368-369). 2. *Ravzatü'l-müttaḫin*. Bir önceki eserin Arapça versiyonudur. Meclisî bu şerhte yer yer hadislerin isnad ve sıhhati hakkında da bilgi vermiştir (a.g.e., XI, 302-303). 3. *Haḏîkatü'l-mütteḫin fi ma'rifeti ahkâmi'd-dîn li'rtikâ'i me'arici'l-yâkin*. Farsça bir risâle olup tahâret, namaz, zekât ve humus, oruç, hac ve ziyaretler olmak üzere beş bölüm halinde düzenlenmiştir (Hindistan 1265). 4. *el-Erba'ün ḥadişen* (İran 1319; a.g.e., I, 413). 5. *İhyâ'ü'l-eḥâdis*. Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Kütüb-i Erba'a*'dan biri olan *Tehzîbü'l-aḥkâm* adlı eserinin şerhidir (a.g.e., I, 307). 6. *Teşvîku's-sâlikîn*. Tasavvufî mahiyette bir eserdir (İran 1311; Tebriz 1333 hş.). 7. *Huḳûku'l-vâlideyn*. 1046 (1636) yılında kaleme alınmış küçük hacimli Farsça bir çalışmadır (Abdullah Efendi el-İsfahânî, V, 47). Kaynaklarda bunlardan başka *Kitâbü'r-Raḏâ*, *Kitâb fi'r-ricâl*, *Risâle fi'l-meḳâdir*, *Şerḥ 'alâ ḥadişi Hemmâm fi şifâtü'l-mü'min* gibi eserler de Meclisî'ye izâfe edilmektedir (Hânsârî, II, 119-120; Tebrizî, V, 200-201).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Lü'lü'etü'l-Bahreyn* (nşr. M. Sâdık Âl-i Bahrülülûm), Beyrut 1406/1986, s. 60-61; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Ri-yâzü'l-'ulemâ' ve ḥiyâzü'l-fuzalâ* (nşr. Ahmed el-Hüseyinî), Kum 1401, V, 47; Hânsârî, *Rauzâtü'l-cennât*, II, 118-123; Mirza Muhammed b. Süleyman et-Tünûkâbûnî, *Kışâşü'l-'ulemâ'*, Tahran 1396, s. 231-233; Browne, *LHP*, IV, 403-404, 417; Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz 1347, V, 198-201; Hânâbâ, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpi-yi 'Arabî*, Tahran 1344 hş., I, 1355; IV, 4406; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 307, 413; VI, 389; XI, 302-303; XIII, 304-305; XVIII, 368-370; A'yânü's-Şî'a, IX, 192-193; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1403/1983, III, 151; Hossein Modarressi Tabâtabâ'i, *An Introduction to Shi'i Law*, London 1984, s. 96; Mazlum Uyar, *İmâmîyye Şîası'nda Düşünce Ekolleri Ahbârilik*, İstanbul 2000, s. 223-226; Abdül-Hadi Hairî, "Maḏilisi-yi Awwal", *EP* (İng.), V, 1088-1090.

İLYAS ÜZÜM